

Чаплинська Ю. А.кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОДНОЧАСНОГО
ДОПИТУ ДВОХ РАНІШЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ**

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань організаційного забезпечення проведення одночасного допиту двох раніше допитаних осіб. Розглянуто організаційно-підготовчі заходи до проведення одночасного допиту за участю підозрюваних і обвинувачених.

Ключові слова: організація, організаційне забезпечення, слідчі дії, одночасний допит.

Постановка проблеми. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб («очна ставка») є найбільш розповсюдженою та ефективною слідчою дією, за допомогою якої збирається інформація про кримінальне правопорушення і злочинну діяльність певних осіб. Це обумовлюється високими інформативними можливостями одночасного допиту та надійністю, простотою та швидкістю отримання результату. У той же час одночасний допит є однією з найскладніших слідчих дій. З одного боку, складність слідчої дії визначається тим, що слідчий не володіє до моменту слідчої дії вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час її проведення. З іншого боку, підозрювані не завжди зацікавлені у повному й всебічному розслідуванні кримінального правопорушення, що не може не впливати на правдивість їх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко тягне до зміни їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення цієї слідчої дії і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці.

Узагальнення слідчої практики показало, що одночасний допит двох раніше допитаних осіб проводився при розслідуванні кримінальних правопорушень: проти життя, здоров'я та статевої свободи особи – 81 %; учинених злочинними угрупованнями – 80 %; проти власності – 78 %; у сфері господарської діяльності – 51 %; проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності – 49 %; у сфері службової діяльності – 13 %. Однак незважаючи на її розповсюдженість, дана слідча дія має досить низьку результативність. На сьогодні значний відсоток співробітників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ (71 %) вважає одночасний допит неефективним і досить часто використовує її лише для підтвердження раніше даних показань учасників, тобто для їх закріплення. Такий підхід необґрунтовано звужує можливості слідчої дії як способу отримання доказів з особистісних джерел. Ситуація, що склалася, з одного боку, обумовлена певною складністю і трудомісткістю при підготовці і проведенні даної слідчої дії, а

з іншого – недостатністю криміналістичних знань і професійних комунікативних вмінь слідчого стосовно одночасного допиту. Зважаючи на це, питання організаційного забезпечення одночасного допиту раніше допитаних осіб на сьогодні має низку невирішених організаційно-тактичних проблем.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальна тактика одночасного допиту раніше допитаних осіб досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення слідчої дії зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема, М.В. Бахарев, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, Ф.В. Глазирін, А.В. Дулов, Л.М. Карнеєва, В.О. Коновалова, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, О.В. Соловйов, С.М. Стахівський, О.Р. Ратінов, В.М. Тертишник, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько та ін. Значущість проведених досліджень зумовлюється створенням ґрунтовної бази для подальших наукових пошуків удосконалення тактики провадження цієї слідчої дії, яка достатньо широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних з особистісних джерел. Разом з тим, на теперішній час відсутня комплексна розробка з тактичного забезпечення проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб. Не в повній мірі досліджені чинники, що впливають на ефективність проведення даної слідчої дії. В літературі не розглядалися і не були піддані аналізу типові тактичні помилки слідчих, які впливають на результативність одночасного допиту.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення проблемних організаційних питань організаційного забезпечення одночасного допиту раніше допитаних осіб із урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кримінальному судочинстві одночасний допит раніше допитаних осіб відомий як ефективний спосіб перевірки наявних і одержання нових доказів. Відповідно до п. 9 ст. 224 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова, що підставою для проведення одночасного допиту є наявність суттєвих протиріч в показаннях раніше допитаних осіб [1, с. 30].

Важливе місце в тактиці одночасного допиту займають організаційно-підготовчі заходи до її проведення. Добре організована слідча дія повинна проводитися активно, наступально, в максимально короткий проміжок часу, а керуючий вплив має бути спрямований на вирішення тактичних завдань.

В науковій літературі автори неоднозначно підходять до визначення необхідних підготовчих заходів. Так, на думку Ю.В. Гавриліна, підготовка до проведення одночасного допиту повинна включати: вивчення раніше отриманих показань; з'ясування змісту протиріч; вивчення особи допитуваних; з'ясування обставин, що належить встановити; визначення послідовності допиту; вибір місця та часу проведення; підбір та систематизація доказів; формулювання питань та визначення їх послідовності [2, с. 51].

М.Г. Шурухнов додає визначення місця, часу та способу виклику на допит; створення необхідної обстановки допиту; визначення кола учасників слідчої дії; визначення засобів фіксації слідчої дії; складання плану слідчої дії [3, с. 389].

Узагальнюючи погляди вчених та результати вивчення кримінальних проваджень, а також матеріали проведеного опитування співробітників слідчих і оперативних підрозділів можна дійти висновків, що до найбільш суттєвих організаційно-підготовчих заходів до проведення одночасного допиту можна віднести:

1. Вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє слідчому, насамперед, вирішити питання про доцільність проведення одночасного допиту. Вказаний захід дозволяє вивчити показання допитуваних, визначити ступінь їх взаємовідносин та сутність розбіжностей у показаннях, визначити перелік питань і їх послідовність, обрати найбільш ефективні прийоми слідчої дії.

2. Прийняття рішення про проведення одночасного допиту. Приймаючи рішення і визначаючи момент проведення очної ставки, потрібно враховувати характер показань, що підлягають перевірці, їх місце в системі інших доказів, а також психологічні якості її учасників та існуючі між ними стосунки. Слідчий повинен враховувати суттєвість протиріч, які містяться в показаннях. Якщо протиріччя в показаннях можна усунути іншими засобами з меншим тактичним ризиком, то одночасний допит проводити недоцільно і слідчий повинен відмовитися від його проведення. Особливо це стосується проведення одночасних допитів між членами злочинних угруповань та їх лідерами. Нерідко адвокати клопочуть про проведення слідчої дії із сумлінними її учасниками з метою надання психологічного впливу, з'ясування поінформованості слідчого.

При прийнятті рішення слідчий повинен піддати аналізу і оцінити зібрану інформацію та слідчу ситуацію, що склалася на певному етапі досудового розслідування. Не можна проводити Одночасний допит між двома особами для «закріплення» їх показань, які не містять протиріч. Ніякого доказового значення така слідча дія не має. Існує неправильна тактика проведення одночасного допиту, при якій слідчий у присутності її учасників лише зачитує їх показання, які раніше отримані при їх допиті. Значення слідчої дії міститься саме в одночасному допиті двох осіб в показаннях яких є суперечності.

3. Визначення часу і місця проведення одночасного допиту. Проведення слідчої дії повинно мати раптовий характер. Будь-яке зволікання з проведенням одночасного допиту може призвести до зниження можливості отримання позитивних її результатів. Звідси, правильне визначення часу проведення одночасного допиту має важливу роль у її підготовці. Вивчення кримінальних проваджень, за якими проводилися одночасні допити, дозволило дійти висновку, що їх результативність на пряму залежить від часу та раптовості проведення. Чим більше часу минало з моменту виникнення необхідності проведення слідчої дії, тим меншою була її результативність. Будь-які невиправдані зволікання з її проведенням тягнуть отримання не-

правдивих показань або взагалі відмови від їх надання.

Під час проведення слідчої дії слідчий має вжити заходів із тим, щоб про час й місце її проведення знало якомога менше осіб. В одних випадках її доцільно провести безпосередньо після допиту особи, в показаннях якої з'ясувалися суттєві суперечності, перш ніж допитані встигнуть зустрітися та погодити подальші показання. В інших випадках, навпаки, не слід поспішати з одночасним допитом, щоб уникнути передчасної поінформованості допитуваних про характер показань один одного. Наприклад, передчасна поінформованість обвинуваченого про зміст показань його співучасника або свідка, очевидно, не допомагає успіху розслідування.

4. Встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню. Предметом слідчої дії є обставини, з приводу яких виникли істотні суперечності в показаннях раніше допитаних осіб. Слідчий повинен визначити коло питань, які підлягають з'ясуванню, і завчасно скласти питання та визначити їх послідовність. Особливо уважно необхідно підійти до формулювання питань. Спочатку необхідно з'ясувати загальні питання, а далі з метою їх уточнення і деталізації обставин підготувати уточнюючі і контрольні питання.

5. Проведення додаткового допиту. За необхідності слідчий може провести додатковий допит для з'ясування тих чи інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Кожен з учасників може бути перед одночасним допитом повторно допитаний, якщо в їх показаннях є протиріччя, прогалини або неточності. Втім, неприпустимо готувати учасників до одночасного допиту, рекомендувати, наприклад, «впевнено триматись», «активно викривати» тощо.

6. Визначення осіб, між якими буде проведений одночасний допит, та черговості їх допиту. Під час цього заходу слідчий повинен враховувати можливість допитуваних осіб впливати один на одного із урахуванням позитивних і негативних якостей, «слабких місць», нестійкості психіки та ін. Необхідно прогнозувати можливість зміни показань.

Аналіз правоохоронної практики і узагальнення поглядів вчених, дозволяє зробити висновок, що не доцільно проводити слідчу дію:

- між особами, які дають завідомо неправдиві показання;
- між співучасниками кримінального правопорушення на первісному етапі розслідування. Це обумовлено тим, що злочинці можуть, скориставшись навіть короткочасним контактом, обрати загальну лінію поведінки;
- між обвинуваченими, які частково визнають свою вину і схильні змінити показання або негативно вплинути на інших учасників;
- між особами, які намагаються погодити свою позиції по відношенню один до одного або передати друг другу певну інформацію;
- між особами, із яких той, хто дає правдиві показання, перебуває у матеріальній, родинній або іншій залежності від іншого учасника;
- коли один із учасників одночасного допиту двох раніше допитаних осіб відмовляється давати показання у присутності іншої особи.

У вказаних випадках слідчим недоцільно йти на тактичний ризик, а необхідно замінити одні дії або засоби на інші.

Важливим тактичним заходом в підготовці до проведення одночасно-

го допиту є вибір її учасника, який буде давати показання першим. На це вказують і співробітники слідчих підрозділів. Так, 79 % вказують, що правильне визначення черговості дачі показань сприяє отриманню доказів та схилення несумлінного учасника до дачі правдивих показань.

У науковій літературі справедливо зазначається, що першою надають можливість висловитися особі, яка, на думку слідчого, дає правдиві показання, що відповідають дійсності і викривають підозрюваного у злочинній діяльності; наполягає дати показання у присутності іншої особи; показання якої підтверджуються іншими матеріалами справи.

Проаналізувавши слідчу практику і погляди вчених, необхідно зазначити, що несумлінного учасника слідчої дії доцільно допитувати першим у таких випадках коли:

- у слідчого є впевненість, що сумлінний учасник слідчої дії чітко дотримується займаної позиції і не піддається негативному впливу;
- слідчий вважає, що сумлінний учасник, почувши неправду, більш повно і аргументовано обґрунтує свою позицію;
- показання несумлінного учасника можуть настільки обурити іншого допитуваного, що він повідомить слідству нові відомості;
- несумлінний учасник просить про це, маючи за мету схилити до зміни показань на свою користь, а слідчий впевнений у протилежному і має намір використати ситуацію для одержання правдивих відомостей;
- слідчий знає про намір несумлінного учасника використати одночасний допит для впливу на іншого допитуваного, але при цьому впевнений у неспроможності таких намагань і планує використати таку ситуацію для отримання достовірних показань.

Надання права несумлінному учаснику слідчої дії відповідати на запитання першим повинно здійснюватися слідчим у виняткових випадках. Опитування слідчих з цього питання дозволяє дійти висновків, що: 88 % – вказують на неприпустимість допитувати першим несумлінного учасника; 12 % – допускають таку можливість, але винятково з тактичних міркувань слідчого.

7. Добір учасників для проведення одночасного допиту. До основних учасників слідчої дії можна віднести особу, яка проводить слідчу дію, та двох раніше допитаних осіб, в показаннях яких є протиріччя. Одночасний допит проводиться між ними у будь якій конфігурації, у тому числі і між учасниками, які мають однаковий статус. З метою запобігання негативного впливу на сумлінного учасника слідчої дії, або обміну інформацією для погодження у займаній позиції до слідчої дії доцільно залучати співробітників оперативних підрозділів. Такі особи здійснюють спостереження за поведінкою допитуваних.

8. Психологічна підготовка учасників одночасного допиту. До проведення слідчої дії слідчий повинен повідомити сумлінних учасників одночасного допиту, про можливі складнощі психологічного характеру (погрози, компрометація), що можуть виникнути під час її проведення, та надати рекомендації, які дозволять запобігти негативному впливу.

На думку П.Д. Біленчука, В.К. Лисиченка і Н.І. Клименко слідчий пови-

нен забезпечити психологічну готовність учасників до проведення одночасного допиту, якої особливо потребують потерпілі та свідки, які вперше залучаються до сфери кримінального процесу і можуть неадекватно зреагувати на спілкування з підозрюваним, внаслідок чого мета слідчої дії не буде досягнута. У необхідних випадках, для уточнення показань осіб, у яких є суперечності, слідчий може їх додатково допитати перед проведенням одночасного допиту [4, с. 334]. Попередня психологічна підготовка посилює вольові якості сумлінного учасника слідчої дії з метою запобігання негативного впливу.

Слідчим необхідно враховувати, що одночасний допит може мати і негативний вплив на сумлінних її учасників. Під час її проведення учасники з різним процесуальним статусом знаходяться в межах візуального спостереження один одного і мають можливість психологічного впливу своєю поведінкою, жестами, інтонацією. Свідки, потерпілі, спостерігаючи таку поведінку обвинуваченого, який дає неправдиві показання, під час реалізації слідчим повноважень щодо провадження слідчої дії не розуміють, чому слідчий «дозволяє» такі показання, відчувають сумніви в своїх показаннях, зневіру в правосудді, яке вони пов'язують не тільки з повноваженнями суду, а й з повноваженнями слідчого і прокурора. У такій ситуації вони спостерігають безкарність обвинуваченого, який говорить неправду.

9. Визначення та підготовка технічних засобів фіксації одночасного допиту. Використання технічних засобів є досить ефективним під час проведення слідчої дії за участю іноземців, осіб з фізіологічними вадами, оскільки дозволяє перевірити правильність і повноту перекладу та усунути недоліки. Так, опитування співробітників слідчих підрозділів дозволяє зробити висновок, що при проведенні слідчої дії слідчі далеко не завжди (9 %) використовують технічні можливості. Аналіз кримінальних проваджень свідчить, що відеозапис проводився у співвідношенні 1 на 290 справ.

10. Складання плану проведення одночасного допиту. Планування слідчої дії повинно вмещувати: формулювання запитань, які будуть застосовані під час допиту; визначення черговості допиту; визначення тактичних прийомів очної ставки; створення умов, які будуть в повній мірі забезпечувати безпеку її учасників. Однак, опитування слідчих свідчить, що жодний з опитаних не складав плану проведення слідчої дії, 3 % обмежувалися чорновими нотатками.

Висновок. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що загальна поведінка підозрюваних, як правило, спрямована на зменшення своєї ролі у вчинених кримінальних правопорушеннях, приховування минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих та свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди розслідуванню, тому проведення між ними одночасних допитів є найвідповідальнішою слідчою дією. Звідси проведення одночасних допитів з такою категорією осіб багато у чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами і застосування їх у практиці. Неналежна підготовка до проведення одночасного допиту тісно пов'язана із ризиком можливої зміни правдивих показань сумлінного учасника, відмови від дачі показань або розголошення даних слідства. Невиправдане

зволікання з провадженням одночасного допиту може призвести до втрати фактору раптовості, який сприяє успішному досягненню мети слідчої дії [5, с. 275]. Тактично грамотно проведений одночасний допит раніше допитаних осіб, навіть якщо в її ході і не вдалося подолати істотних суперечностей у показаннях, повинна справити на несумлінного учасника психологічний вплив, розхитати його установку на неправду, допомогти слідчому перевірити правдивість показань учасників, глибше вивчити їх психологічні якості, розробити нові напрямки досудового розслідування.

Бібліографічні посилання

1. Лукьянчиков Е.Д. Особенности расследования преступлений несовершеннолетних: Учебное пособие / Е.Д. Лукьянчиков. – К.: НИ и РО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1990. – 52 с.
2. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин. – М.: Книжный мир, 2004. – 332 с.
3. Шурухнов Н.Г. Криминалистика: Учебник / Н.Г. Шурухнов. – 2-е изд., исправл. и доп. – М.: Эксмо, 2008. – 720 с.
4. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін. Криміналістика: Підручник. / За ред. П.Д. Біленчука- 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.: іл.
5. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинський К.О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

Чаплинская Ю. А. Организационное обеспечение одновременного допроса двух ранее допрошенных лиц. Стаття посвящена рассмотрению актуальных проблемных вопросов организационного обеспечения проведения одновременного допроса двух ранее допрошенных лиц. Рассмотрены организационно-подготовительные мероприятия проведения одновременного допроса с участием подозреваемых и обвиняемых.

Ключевые слова: *организация, организационное обеспечение, следственные действия, одновременный допрос.*

Chaplynska Yu. A. Organizational support of confrontation of two previously interrogated persons. This article is about consideration of actual problem questions of tactical supply of conducting confrontation. The author have considered organizational preparatory actions of conducting confrontations with participation of suspects and defendants.

Confrontation of two previously interrogated persons is the most widespread and effective investigative action by which one collects information about criminal offenses and criminal activities of certain individuals. This is due to the high informational possibilities and reliability of confrontation, simplicity and speed of results.

The suspects's general behavior is aimed at reducing their role in the commission of a criminal offense, concealing past criminal activity. Suspects affect the stable position of victims and witnesses, delayed timing of pre-trial investigation, make obstacles to investigation. So conducting confrontation between them is the most crucial investigative action. Hence, for confrontatoion of this category of persons is largely dependent on proper and effective mastering and operation investigative tactics and their use application in practice.

Summarizing scholars' views of and the results of the study of criminal proceedings, as well as materials of the survey of investigative and operational units staff, the author has offered the most significant organizational preparations for confrontation.

Keywords: *organisation, organisation support, invwstigatory actions, confrontation.*

Надійшла до редакції 29.10.2013